

Бондаренко Віталій Вікторович, здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗНИЩЕННЯМ, ПІДРОБКОЮ АБО ЗМІНОЮ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТІВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

Крадіжки автотранспортних засобів протягом останнього десятиліття займають одне із значущих місць у структурі вчинених в Україні злочинів. Це обумовлено не стільки питомою вагою даної категорії розкрадань щодо загальної кількості злочинів, скільки суттєвістю завданої шкоди через значну вартість автомобілів. Показники розкриття крадіжок автотранспорту, в тому числі окремо крадіжок автомобілів, традиційно розглядаються як одні з основних результатів діяльності органів внутрішніх справ. Слабка ефективність прийнятих заходів у галузі боротьби з крадіжками автотранспорту до кінця 90-х років привела до створення стійких груп, які спеціалізуються на вчиненні даних злочинів і володіють відмінними рисами організованої злочинності. У літературі все частіше став вживатися термін «чорний автобізнес». Діяльність злочинних угруповань вийшла за рамки не тільки одного міста чи області, а й держави.

Нині в Україну щороку ввозиться в середньому близько 200 тис. автомобілів. Значного поширення набув такий вид злочинної діяльності, як викрадення автомобілів у країнах Західної Європи, пригання та збут їх в Україні. Злочинний бізнес здійснювали добре організовані спеціалізовані злочинні угруповання, які діяли на території Німеччини та Польщі. Сьогодні є серйозні підстави вважати, що центри організованої злочинності, пов'язаної з викраденням автомобілів з країн Західної Європи, перемістились до України та країн Прибалтики, а їх збут здійснюється на території всіх країн СНД. Загальна кількість автомобілів, що розшуковуються в країнах СНД та через Інтерпол, перевищує 1 млн. одиниць.

Криміналістичну характеристику злочинів доцільно розглядати стосовно до конкретних районів і областей, оскільки не викликає сумніву, що особливості вчинення злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу у провінційних містах і столиці різні.

Транспортні засоби як джерела підвищеної небезпеки та предмети, які становлять велику матеріальну цінність, повинні піддаватися ідентифікації. З цією метою вони, а також їх найважливіші вузли та агрегати позначаються індивідуальними номерами, причому номер шасі або кузова вказується в свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу. Використання транспортного засобу та його складових під дійсними ідентифікаційними номерами попереджує вчинення інших посягань у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, зокрема злочинів, передбачених ст. ст. 286, 287, 289 КК України оскільки сприяє встановленню транспортного засобу, який став знаряддям або предметом злочину.

Вчинення злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу переважно відбувається на «замовлення» щодо відповідної марки, моделі тощо. Як правило, злочинці здійснюють попередню підготовку, зокрема розвідувально-пошукову діяльність з вибору предмета злочину (автомобіля) і збирання інформації про власника автотранспортного засобу (або про користувача автотранспортним засобом) – потенційного потерпілого: вивчають його спосіб життя (розпорядок дня, маршрути пересування, матеріальне становище, зв'язки, контактні телефони, звичні місця паркування тощо) [1, с. 161].

Враховуючи наявність ідентифікаційних номерів та індивідуальних ознак, використовувати викрадений автомобіль відкрито після крадіжки неможливо. Будь-який транспортний засіб, отриманий кримінальним шляхом, на деякий час поміщається в безпечне місце, яке і в спеціальній літературі, і в побуті отримало назву «відстійника». Відстійник може перебувати як в населеному пункті, де була здійснена крадіжка, так і за його межами, у тому числі в іншій, досить далекої області. Слід територіально виділити відстійники машин, розташовані в інших населених пунктах, і в місцевості, де була здійснена крадіжка. Останні представляє найбільший інтерес, оскільки ймовірність виявлення автомобіля підвищується.

В якості місць приховування злочинці можуть використовувати свої особисті гаражі, гаражі родичів і знайомих, платні стоянки, бокси на територіях організацій, як у себе на роботі, так і за місцем працевлаштування друзів. Але, враховуючи, що в даній ситуації довести їх причетність до крадіжки досить просто, останнім часом в якості відстійників широко використовуються гаражі незнайомих людей, що здаються за оголошеннями. При цьому здавачі не мають даних про особу і місце проживання знімають гараж, знаючи поверхневі дані (ім'я, в кращому випадку номер стільникового телефону). Навіть при виявленні автомобіля в гаражі довести участь у крадіжці

орендаря приміщення практично не можливо. З'явилася, стандартна версія про те, що наймач гаража передав тимчасово ключі малознайомому приятелю, і той поставив якусь машину, спростувати слідчим шляхом не вдається. Фактичний власник гаража теж дає свідчення про те, що домовлятися про здачу приходили дві людини, або ж гроші за оренду приносили різні особи. Особливо зручно знімати гаражі у великих кооперативах: викрадену машину переганяють іноді буквально в сусіднє приміщення, а за сприятливої ситуації переганяють з кооперативу. Таким чином відбувається достатню кількість розкрадань в охоронюваних гаражах, де в'їзд-виїзд вночі контролюється.

Важливе значення для здійснення ефективної профілактики щодо злочинів, пов'язаних із знищенням, підбрюхою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу надається аналізу вчинення цих злочинів протягом доби. Як і слід було очікувати, найчастіше дані злочини вчиняються в темну пору доби. Важливим моментом у недопущенні вчинення злочину залишається неналежне зберігання транспортного засобу, зокрема, відсутність парковки, гаражу а також залишення транспортних засобів без належного нагляду.

Великим попитом продовжують користуватись, автомобілі вітчизняного виробництва та іномарки. Найбільш криміногенним для цього злочину є вік від 18 до 25 років. Більшість злочинців має низький рівень освіти та не має певного роду занять (не вчатья й не працюють) [2]. Вчинення злочинів, пов'язаних із знищенням, підбрюхою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу в переважній більшості відбувається за попередньою змовою групою осіб. Нерідко група осіб пов'язані спільною метою мають організований характер.

Викрадення транспортного засобу можуть здійснити як одинаки, так і групи по попередній змові. 71,1 % одинаків – це особи, раніше не засуджені, які здійснюють спонтанні викрадення, користуючись сприятливою для них ситуацією. Вивчення кримінальних справ показало, що 26,1 % злочинів, пов'язаних із знищенням, підбрюхою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу за злочини проти власності.

Злочини, пов'язані із знищенням, підбрюхою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу в переважній більшості вчиняються чоловіками у віці від 18 до 24 років – 31,6 %, від 25 до 29 років – 30,3 %, від 30 до 40 років – 22,8 %, неповнолітніми – 15,3 %, як правило, особами, що зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами.

Необхідно підкреслити суспільну небезпеку злочинів, пов'язаних із знищенням, підбрюхою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, що не мають необхідних навичок у керуванні транспортним засобом, особливо при незаконному їх заволодінню, створюють підвищену небезпеку для оточуючих ще і тим, що, найчастіше, знаходяться в збудженому стані, у тому числі, зв'язаному зі сп'янінням. Вони нерідко скоюють дорожньо-транспортні пригоди, іноді з важкими наслідками [3, с.301;4, с.178].

Як правило, злочинці не викрадають транспортні засоби за місцем свого проживання, в переважній більшості вони жителі інших районів міста. Слід відмітити, що злочини, пов'язаних із знищенням, підбрюхою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу найчастіше вчиняються у великих містах, обласних центрах. Це обумовлено значним скупченням автотранспорту та неналежним його зберіганням. Існує практика коли транспортний засіб викрадають в одній області, після чого відбувається підробка або зміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу і перепродується в іншій області.

Незаконне заволодіння транспортними засобами відбуваються групами за попередньою змовою або організованими групами. Групи за попередньою змовою, як правило, створюються для здійснення одного викрадення особами, що знаходяться в дружніх або родинних відносинах. Як правило, група скла- дається з 2–3 чоловік [3, с.179] Поділ ролей у групі за попередньою змовою не існує, але вже сформоване керівне ядро складається з найбільш активних і авторитетних членів групи. Як правило, його складають особи з максимально вираженими антисуспільними настановами. Однак більшість неформальних лідерів, так само як і безпосередніх виконавців, які входять у такі групи, не мають достатніх навичок скоєння незаконного заволодіння автотранспортом.

Майже третя частина всіх фактів незаконного заволодіння транспортними засобами вчиняється організованими.

Вжиті в останні роки правоохоронними органами України заходи щодо забезпечення розслідування незаконного заволодіння автотранспортом з подальшою його легалізацією залишаються недостатньо ефективними. І хоча спостерігається зниження кількості злочинних замахів на автотранспорт, однак рівень їх розслідування ще доволі низький. Підробка або знищення ідентифікаційних позначень транспортних засобів, збут кримінальних автомобілів перестають бути

роботою кустарів-одинаків. Відбувається зміна кримінального світу: у своїй злочинній діяльності кримінальні структури використовують найсучасніші досягнення науки і техніки, комп'ютерні системи та новітні інформаційні технології, триває процес інтелектуалізації організованої злочинності. Фальсифікація, знищення номерів і збут транспортних засобів поставлені на потік і приносять кримінальному світу великі доходи [5, с. 3; 6].

Незважаючи на це, вчинення злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є злочином, який займає в структурі корисливої злочинності значне місце і тому, разом із правовими засобами обов'язковим є застосування засобів спеціально-кримінологічного запобігання цьому виду злочину, а це не можливо без вивчення і оцінки його криміналістичних ознак та характеристик.

Список використаної літератури

1. Брисковська О.М. Підготовчий етап вчинення незаконного заволодіння автотранспортними засобами // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів [Текст]: зб. Наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф. (Київ, 29 берез. 2012 р.). – К: Нац. ака. внутр. справ, 2012. – С.161-164 (216 с.). 161
2. Ємельяненко В. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом / В. В. Ємельяненко // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 111–117 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2008-2/08evvztz.pdf>
3. Зелинский А. Ф. Криминология : учеб. пос. / А. Ф. Зелинский. – Х. : Рубикон, 2000. – 520 с.
4. Криминологія : підручник для студентів вищих навч. закладів / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
5. Взаємодія підрозділів карного розшуку та інших служб ОВС у розкритті незаконного заволодіння автотранспортом : метод. реком. / [Чернявський С.С., Брисковська О.М., Канащук А.В. та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі. — К. : НАВС, 2011. — 80 с
6. Бондаренко В.В. Огляд лакофарбового покриття на факт знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу / В.В. Бондаренко, В.Г. Севрук, С.О. Павленко // Збірник тез круглого столу, присвяченого 67-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини : зб. тез, 10 груд. 2015 р. / Державний науково-дослідний інститут МВС України. К.: ДНДІ, 2015. – С.82-85.